

Stručni rad

UDK 262.12Strossmayer, J. J.

Milica Lukić¹

STROSSMAYEROV PROJEKT OBNOVE ĆIRILOMETODSKE BAŠTINE

Josip Juraj Strossmayer (1815.–1905.), đakovački i srijemski biskup, političar i mecena, svojim je dolaskom na biskupsku stolicu Đakovačke i Srijemske biskupije 1849/50. označio novo razdoblje u borbi za uspostavu ćirilometodske baštine na području cijeloga hrvatskoga nacionalnog prostora, a posebice svoje matične biskupije. Uspjeh Strossmayerovih zalaganja na području ćirilometodijane očituje se u ćirilometodskim okružnicama, onima koje se bave isključivo ćirilometodskom problematikom i onima u kojima se ćirilometodski sadržaji samo uzgredno spominju (stalna mjesta koja se odnose na: tumačenje života i rada Slavenskih apostola, poticanje jedinstva Crkava i slavenskih naroda, ponovnu uspostavu crkvenoslavenskoga jezika u liturgiji i njegovo proširenje na cijeli južnoslavenski prostor), i bogatoj korespondenciji s brojnim suvremenicima, posebice s Franjom Račkim (prepiskom koja se odvijala od 1860. pa sve do smrti Račkoga, 1894. godine, a koja broji više od tisuću pisama znanstvenoj javnosti dostupnih od prvih desetljeća XX. stoljeća u izdanju povjesnika Ferde Šišića), vrhbosanskim nadbiskupom Josipom Stadlerom (prepiska od 1881. do 1902. ne donosi ćirilometodsku građu u količini kakva je zastupljena u prepisci između Strossmayera i Račkog, ali je njezina dimenzija nezaobilazna), splitskim nadbiskupom Markom Kalogjerom, bečkim nuncijem Serafinom Vannutellijem, Dragutinom Antunom Parčićem, crnogorskim knezom Nikolom I. Petrovićem Njegošem, njegovim kancelarom Jovanom Sundečićem te brojnim drugima.

Ključne riječi: Josip Juraj Strossmayer, ćirilometodska baština, ćirilometodske okružnice, korespondencija, Franjo Rački, Josip Stadler, Dragutin Antun Parčić, papa Lav XIII., enciklika Grande Munus, sveslavensko hodočašće

---

1 Izv. prof. dr. sc. Milica Lukić, Filozofski fakultet u Osijeku, Lorenza Jäger 9, Osijek

1. Josip Juraj Strossmayer (Osijek, 1815. – Đakovo, 1905.), biskup đakovački i srijemski, političar i mecena, obnovitelj ćirilometodske baštine među Slavenima, utemeljitelj JAZU (danas HAZU)

I. Josip Juraj Strossmayer – uvodne napomene

Josip Juraj Strossmayer (Osijek, 4. veljače 1815. – Đakovo, 8. svibnja 1905.), đakovački i srijemski biskup, političar i mecena rođenjem je Osječanin, a školovao se u Đakovu, u Pešti i na bečkom Augustineumu. Postigao je doktorate iz filozofije i teologije s temom o crkvenom jedinstvu i pod naslovom *De schismate Graecorum cum praecipio ad primum Romani pontifici respectu* (1842). Kratko je radio kao profesor u Đakovu, a već 1847. biva imenovan dvorskim kapelanom na Bečkom dvoru i direktorom u Augustineumu. Na prijedlog bana Josipa Jelačića imenovan je bosansko-đakovačkim i srijemskim biskupom 18. studenoga

1849. godine, a biskupsko posvećenje primio je 8. rujna 1850. te tako u skladu s duhom svoga vremena postao “prvim narodnim biskupom”. Svoj je program izrazio riječima: “Sve za vjeru i domovinu!”. Njegovo biskupovanje obilježuju veliki projekti koji će utrti put razvoju hrvatske znanosti i kulture (JAZU, Sveučilište u Zagrebu, Galerija u Zagrebu itd.). Poznat po svome mecenatstvu, pomagao je mnogim ustanovama i pojedincima. Aktivan je sudionik i u političkom životu zemlje; neko je vrijeme prvak Narodne stranke, a 1860. sudjeluje u pojačanom Državnom vijeću. Crkvena ga povijest pamti po njegovim govorima, posebice onom na Prvom vatikanskom koncilu 1869. kada se suprotstavio tezi o papinoj nepogrešivosti. Umro je u 91. godini života, 8. lipnja 1905².

II. J. J. Strossmayer i ćirilometodska baština

Danas je u znanosti neosporno kako je upravo biskup Josip Juraj Strossmayer pokretač obnove ćirilometodske baštine na hrvatskome nacionalnom prostoru. Njegovo biskupovanje obilježuju velike ćirilometodske obljetnice koje postaju dodatan poticaj njegovu zalaganju za obnovu ćirilometodske baštine u XIX. stoljeću: tisućnica moravske misije 1863. godine, tisućnica smrti sv. Ćirila 1869. godine, tisućnica enciklike pape Ivana VIII. *Industriae tuae* 1880. te tisućnica smrti sv. Metoda 1885. Brojne su sastavnice njegove ćirilometodske djelatnosti: vodeći se uvjerenjem da je naslijedio sv. Metoda na srijemskoj biskupskoj stolici, svoja je nastojanja usmjerio u jedinstvo Istočne i Zapadne crkve te je pomagao svaki rad koji je tomu smjerao. Rimsku je kuriju nastojao pridobiti za ideju da svi katolički Slaveni smiju misiti na staroslavenskom jeziku promemorijom upućenom papi Piju IX. 1859. godine, kojom zahtijeva i tiskanje novih glagoljskih liturgijskih knjiga, uveo je studij staroslavenskoga jezika u đakovačko sjemenište i za predavača doveo, kasnije prvaka Riječke filološke škole, Frana Kurelca (1860-1862). Već je 1861. javno i svečano proslavio dan sv. Ćirila i Metoda i darovao glagoljaško sjemenište u Priku kod Omiša, 1863. uspio je u Rimu otvoriti Zavod za mlade klerike i dao mu ime sv. Ćirila i Metoda, koji je doduše ubrzo morao biti zatvoren. Na njegovu je molbu 1862. papa Pio IX. premjestio blagdan Sv. braće s 14. veljače na 5. srpnja, a papa Leon (Lav) XIII. proširio kult sv. Ćirila i Metoda na cijelu Katoličku crkvu 1880. enciklikom *Grande Munus*. Vodio je hodočašće u Rim kao zahvalu za papinu poslanicu *Grande Munus* 1881. godine, 1882. dovršio je gradnju katedrale u Đakovu kao simbola svojih ćirilometodskih nastojanja. Njegovom je zaslugom izdan glagoljski misal 1893. (tzv. Parčićev *Misal*) pisan hrvatskokrkvenoslavenskim jezikom. Uspjehu njegovih zalaganja na području ćirilometodijane pridonosi životno prijateljstvo i stručna/znanstvena

---

2 Usp. Milko Cepelić – Matija Pavić, Biskup Josip Juraj Strossmayer, reprint, Đakovo 1994.

suradnja s jednim od vodećih povjesničara i filologa druge polovice XIX. st., Franjom Račkim, pod čijim su mentorstvom nastale i njegove brojne okružnice posvećene Sv. braći i ćirilometodskoj baštini među Slavenima koje je objavljivao na stranicama *Glasnika Biskupije Bosanske i Srijemske*, glasila koje je utemeljio 1873. godine. Ćirilometodsku je problematiku razlagao i u svojoj bogatoj korespondenciji s brojnim suvremenima, posebice sa spomenutim F. Račkim, vrhbosanskim nadbiskupom Josipom Stadlerom, splitskim nadbiskupom Markom Kalogjerom, bečkim nuncijem Serafinom Vannutelijem, Dragutinom Antunom Parčićem, crnogorskim knezom Nikolom I. Petrovićem Njegošem, njegovim kancelarom Jovanom Sundečićem te brojnim drugima. Zalaganje za obnovu ćirilometodske baštine na hrvatskome nacionalnom prostoru biskup je Strossmayer smatrao svojim prirodnim pravom, pozivajući se pritom na povijesno utemeljene razloge koje je zastupala znanost njegova vremena: 1. tisućgodišnji kontinuitet staroslavenske liturgije zapadnoga obreda u hrvatskome narodu «u kojemu se je osobitim nekim čudom milosti božje uzdržao do dana današnjega običaj da se sveta misa zapadnoga obreda slavenskim jezikom obslužuje i pjeva», 2. gotovo romantičarsko uvjerenje da je «providnost božja» upravo Hrvatima udijelila zadatak da budu mostom između «razdijeljene braće», tj. Istočne i Zapadne crkve, 3. postojanje kulta sv. Ćirila i Metoda u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji i prije njegova vremena, koji je zabilježen u prvom poturskom propriu iz 1807. u budimskome izdanju biskupa Antuna Mandića *Officia propria diaecesis bosnensis seu diakoviensis et sirmiensis* na 14. veljače (obnovila ga je carica Marija Terezija u sklopu crkvene obnove i uz dopuštenje Rima 1777. godine), 4. uvjerenje da je nasljednikom sv. Metoda na drevnoj srijemskoj biskupskoj stolici koja potječe još iz vremena sv. Andronika, a nalazi se u današnjoj Srijemskoj Mitrovici (biskup se Strossmayer u vezi s pitanjem Metodove biskupske stolice priklanja tada oblikovanoj i u slavenskim znanstvenim krugovima aktualnoj hipotezi njemačkoga znanstvenika Friedricha Blumbergera)³.

3 Više o tomu: Andrija Šuljak, Biskup Josip Juraj Strossmayer i ćirilometodsko-glagoljska

Strana 70

2. Hadrijan II. odobrava djelo Svete braće – slika koju je biskup Strossmayer naručio od talijanskog slikara Nicole Consonija u povodu prve velike ćirilometodske obljetnice u XIX. stoljeću – tisućnice moravske misije koja se slavila 1863. godine. Riječ je o slici koja na određeni način anticipira budućnost jer u istu kompoziciju, zajedno s biskupom Strossmayerom, smješta današnje (su)zaštitnike Europe, koji su te atribute dobili stotinu i više godina kasnije: Sv. Benedikta, simbol zapadnjačkog redovništva, zaštitnikom Europe proglasio je papa Pavao VI. (1963-1978), a Sv. Braću papa Ivan Pavao II. (1978-2005). Slika se danas čuva u Biskupijskom muzeju u Đakovu.

III. Korespondencija sa suvremenicima

Za razumijevanje uloge biskupa J. J. Strossmayera u procesu obnove ćirilometodske baštine na hrvatskome nacionalnom prostoru u drugoj polovici XIX. st., ali i u širim, slavenskim okvirima, nužno je poznavanje njegove korespondencije te ćirilometodskih okružnica. Biskup je Strossmayer inače vodio bogatu korespondenciju s mnogim svojim suvremenicima u kojoj je mogao izreći sve ono što zbog složenih političkih prilika svoga vremena nije mogao izreći javno. Posebice je zanimljiva prepiska koju je vodio s istaknutim hrvatskim povjesničarom i svojim velikim prijateljem Franjom Račkim s kojim ga je povezivao zajednički rad na obnovi ćirilometodske baštine među Slavenima. Spomenikom njihova prijateljstva i znanstvene suradnje bogata je prepiska koja se odvijala kroz 34 godine, tj. od 1860. pa sve do smrti Račkoga 1894. godine, a koja broji više od tisuću pisama znanstvenoj javnosti dostupnih od prvih desetljeća 20. stoljeća u izdanju povjesnika Ferde Šišića⁴. Ta je prepiska, koja pokazuje koliko su obojica bili svjesni situacije u kojoj se našlo *prezreno slavenstvo* uklješteno u europski političko-povijesni i kulturni kontekst XIX. stoljeća te da su se cijeloga života zalagali za ravnopravnost i priznanje Slavena i njihovu međusobnu solidarnost u jednoj Crkvi na čelu s nasljednikom sv. Petra – papom, već u više navrata vrlo kompetentno analizirana i vrednovana s različitih aspekata od kojih je posebice značajan rad Stjepana Damjanovića koji obrađuje upravo ćirilometodsku dimenziju njihove prepiske zastupljenu u stotinjak pisama⁵. U svojoj prepisci biskup Strossmayer i F. Rački pomno razlažu sva najvažnija pitanja vezana uz obnovu ćirilometodske baštine na hrvatskom nacionalnom prostoru i među ostalim Slavenima, posebice se osvrćući na velike ćirilometodske jubileje, *Promemoriju* koju su zajednički sastavili i uputili papi Piu IX., izdavanje *Assemanijeva* ili *Vatikanskog evanđelistara*, odnos s papom Lavom XIII., encikliku *Grande munus*, ćirilometodska obilježja posvete đakovačke katedrale, povratak staro(crkveno)slavenskoga jezika u liturgijsku uporabu i u skladu s tim na obnovu i izdavanje staroslavenskih liturgijskih knjiga. Sveta se braća u njihovoj prepisci prvi put spominju krajem 1862. godine u vezi sa slikom koju su naručili kod talijanskog slikara Nicole Consonija u povodu prve velike ćirilometodske obljetnice u XIX. stoljeću – ti-

---

baština, u: Lik i djelo Josipa Jurja Strossmayera, Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa, Osijek 2008., str. 245-266.

- 4 Ferdo Šišić (ur.), Korespondencija Rački-Strossmayer, Knjiga prva (od 6. okt. 1860. do 28. dec. 1875.), JAZU, Zagreb 1928; Knjiga druga (od 6. jan. 1876. do 31. dec. 1881.), JAZU, Zagreb 1929; Knjiga treća (od 5. jan. 1882. do 27. juna 1888.), JAZU, Zagreb 1930; Knjiga četvrta (od 2. jula 1888. do 15. februara 1894.), JAZU, Zagreb 1931.
- 5 Stjepan Damjanović, Ćirilometodska baština u prepisci Rački-Strossmayer, u: Jedanaest stoljeća nezaborava, IC Revija i Međunarodni slavistički centar, Osijek-Zagreb 1991, str. 155-172.

3. *Franjo Rački (1828. – 1894.) “otac hrvatske cyrilomethodiane”, suradnik biskupa Strossmayera i glavni istraživač na projektu obnove ćirilometodske baštine na hrvatskom nacionalnom prostoru u XIX. stoljeću te prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*

sućnice Moravske misije 1863., a koja je trebala predstavljati jedan od važnih trenutaka u djelovanju slavenskih prvoučitelja. Danas se ta slika pod nazivom *Hadrijan II. odobrava djelo Svete Braće* čuva u Biskupijskom muzeju u Đakovu, a na njoj su uz Svetu braću i papu Hadrijana naslikani i sveti Benedikt te sam biskup Strossmayer⁶. Iz korespondencije se doznaje kako je o istoj obljetnici trebao biti objelodanjen i jedan od najljepših kanonskih spisa – *Assemanijev evanđelistar* (*Assemanijevo evanđelje – ASS, Codex Assemanianus*), u znanosti poznat i kao *Vatikanski evanđelistar*, urednikom kojega je bio sam Rački, a izdavačem biskup Strossmayer, ali je zbog problema s luksuznim tiskom evanđelistar izdan tek 1865. godine. Bilo je to prvo od danas u znanosti poznatih pet izdanja⁷ toga kanonskog spisa nakon što ga je u Jeruzalemu pronašao i kupio talijanski isuso-

6 Riječ je o slici koja na određeni način anticipira budućnost jer u istu kompoziciju smješta današnje (su)zaštitnike Europe, koji su te attribute dobili stotinu i više godina kasnije: sv. Benedikta, simbol zapadnjačkog redovništva, zaštitnikom Europe proglasio je papa Pavao VI. (1963-1978), a Sv. braću papa Ivan Pavao II. (1978-2005).

7 *Assemanijev evanđelistar* izišao je i u izdanjima Ivana Črničića (Rim, 1878., latinicom), J. Vajsa i J. Kurza (Prag 1929., fototipski), J. Kurtz (Prag, 1955., ćirilicom), V. Ivanove-Mavrođinove i A. Džurove (Sofija, 1981., faksimil). Usp. S. Damjanović, *Slovo iskona. Staroslavenska/starohrvatska čitanka*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 83.

4. Naslovnica Katoličkoga lista s tekstom Franje Račkoga o Sv. braći iz 1855. godine. Franjo će Rački u tom uglednom crkvenom časopisu objavljivati znanstvene i stručne tekstove iz ćirilometodske problematike sve do svoje smrti 1894. godine

vac sirijskog podrijetla Joseph Assemani 1736. godine. Najprije je briga oko izdavanja evanđelistara bila povjerena Martinu Hattali, profesoru slavistike na sveučilištu u Pragu, koji je trebao napisati filološki predgovor na latinskom jeziku, jer se u Zagrebu nisu mogla naći potrebna glagoljska slova. Budući da je Hattala otežao s poslom i na koncu djelo nije objavio, rukopis je vraćen u Zagreb te tiskan 1865. godine, kada su u Zagrebu salivena glagoljska slova prema češkim matricama. Izdanje ima dva predgovora – jezikoslovnu raspravu Vatroslava Jagića te povijesnu i paleografsku raspravu Račkoga. Rački je djelo posvetio J. J.

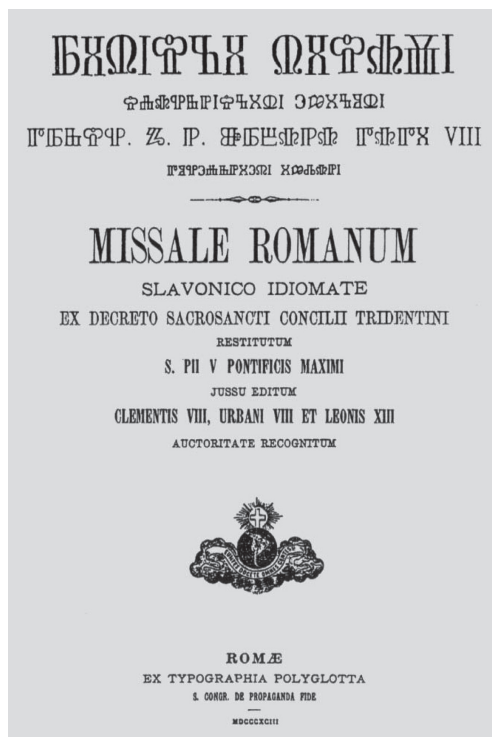

5. *Lav XIII. (1810. – 1903.) – “papa Slavena”, autor enciklike Grande munus (1880.) kojom Sv. braću – Konstantina-Ćirila i Metoda – proglašava svecima Katoličke crkve i priznaje legitimitet staroslavenskoga kao liturgijskog jezika*

Strossmayeru⁸ jer je zahvaljujući njegovoj materijalnoj pomoći i objavljeno, iako je u početku trebalo biti posvećeno zagrebačkom nadbiskupu Jurju Hauliku koji se *zahvalio na posveti*. Najopširnija bilješka o pitanjima *Assemanijeva evanđelistara* nalazi se u Strossmayerovu pismu Račkome od 23. siječnja 1866. Izdanje Račkoga doživjelo je ozbiljnu kritiku rimskoga kanonika Ivana Črnčića. On u pismu Strossmayeru kaže kako je kodeks pogrešno tiskan i «da otprilike na svakoj strani ima 13 falingi» pa ga je on, inače poznat kao zagovaratelj latinične transliteracije glagoljskih spomenika, «latinicom otpisao» s namjerom da ga objelodani, što je i učinio desetljeće kasnije (*Assemanovo izborno evanđelje*, Rim, 1878). Strossmayer je na te kritike odgovorio kako je Rački «po svoj prilici pre-

8 “Preuzvišenomu i prečastnu gospodinu Josipu Jurju Strossmayeru biskupu bosansko-djakovačkomu i sriemskomu itd. itd. Darežljivom podupiratelju knjige slovienske taj starodavni spomenik jezika slovienskoga prikazuje zahvalni izdatelj.” Prema: Anica Nazor, Biskup Strossmayer, papa Lav XIII. i slavenski apostoli Ćiril i Metod, u: Međunarodni znanstveni skup Josip Juraj Strossmayer povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti, Zagreb, 19. svibnja 2005. – Đakovo, 20. svibnja 2005., Zbornik radova, HAZU, Zagreb, 2006, str. 75.

6. *Glagoljski Misal što ga je sastavio Dragutin Antun Parčić, a objelodanjen je 1893. godine – životni projekt i kruna ćirilometodskih zalaganja biskupa Strossmayera i Franje Račkog. – “trijumf slavenske filologije”, kako ga je ocijenio Vatroslav Jagić*

brzo raditi morao» te da mu bez obzira na greške treba odati priznanje što je kodeks uopće objelodanio. Nakon što se Rački u *Obzoru* oglasio o okružnici *Grande munus* tekstem *Misli povodom okružnice pape Lava XIII. od 30. rujna*, o tome obavješćuje Strossmayera u pismu od 11. listopada 1880. opširno mu razlažući koncepciju napisao. Riječ je o iscrpnom i povijesno-filološkim podacima bogatom tekstu u kojemu Rački sažima cijelu svoju ćirilometodsku filozofiju kritičkom aparaturom razlažući gotovo svaku misao enciklike i ujedno upozoravajući na određene historijske netočnosti koje su se u njoj potkrale, primjerice povezivanje Sv. braće s osnivanjem biskupija u Lavovu i Kijevu. Kada je nakon šesnaest godina veliki Strossmayerov projekt izgradnje katedrale u Đakovu bio završen godinu dana poslije velikoga sveslavenskog hodočašća u Rim 1882., Strossmayer je želio da se svečanost njezine posvete – *trijumfa ćirilometodske ideje* (Andrija Šuljak) – obavi u ćirilometodskom duhu i da se svečana misa održi na starosla-

venskome jeziku. Njegovi su pokušaji da dobije dopuštenje iz Rima, iako se pozivao na duh enciklike *Grande munus*, ostali bezuspješni, a jednako je bilo i s dopuštenjima koja je trebao dobiti iz Beča i Pešte. Biskup je Strossmayer ipak pronašao rješenje – pozvao je senjskoga biskupa Josipa Jurja Posilovića da kao glagoljaš s osobitim dopuštanjem otpjeva staroslavensku misu, što je Posilović i učinio drugoga dana posvetnih svečanosti. Kada je riječ o velehradskoj svečanosti kojom se 1885. obilježavalo tisuću godina od smrti sv. Metoda, iz pisama se saznaje kako Rački misli da Hrvati ne bi trebali početi na hodočašće jer bi mogli biti upotrijebljeni kao oruđe na svetkovini koja bi mogla poslužiti i u političke svrhe i pretvoriti se u demonstraciju Poljaka protiv Rusije, te da i on i biskup Strossmayer trebaju ostati neutralni glede toga pitanja sve dotle dok se ne vide potezi Rima u svezi s tim pitanjem. Nadalje, za Račkoga je bilo logično da se prigodom tako značajne svečanosti misa slavi staroslavenskim jezikom, što je uostalom bilo u skladu sa sadržajem enciklike *Grande munus*. Biskup je Strossmayer opet pomišljao na Posilovića, međutim, senjski se biskup, nakon što je već pristao, odrekao velehradskoga hodočašća poslije pisma koje je primio od hrvatske vlade, tj. bana Khuena Hedervarya, u kojem mu se zabranjuje služenje pravom glagoljanja. U vezi sa staroslavenskim liturgijskim knjigama, u prepisci se Strossmayera i Račkog posebna pozornost posvećuje pismu kojim bi one trebale biti tiskane, napose misal kao najvažnija liturgijska knjiga. Stav je Račkoga bio da o tom pitanju nije moguće razmišljati dok Sveta Stolica načelno ne riješi pitanje liturgijskoga jezika za sve katoličke Slavene. U pismu upućenu biskupu Strossmayeru 2. veljače 1884. čvrsto stoji uz glagoljicu jer su, kako kaže, „svi dojakošnji Misali tako štampani i rabe se sada u Dalmaciji“. Situacija bi se mogla promijeniti u korist nekoga drugog slavenskoga pisma samo u slučaju da Sveta Stolica dopusti uvođenje staroslavenskoga bogoslužja i kod drugih Južnih katoličkih Slavena, pa u tome smislu u pismu od 29. lipnja 1884. predlaže nekoliko izdanja: glagoljicom, latinicom i glagoljicom u dva stupca te latiničko izdanje, što bi zasigurno pospješilo i prodaju misala. Kolikogod se struka upinjala opisati jezične razloge za odabir najprikladnijega pisma misala, iz korespondencije je biskupa Strossmayera i F. Račkog bjelodano da su o pismu u konačnici ipak odlučile izvanjezične okolnosti – i kao i u mnogim pitanjima staroslavenske liturgije dotada – politika⁹.

Biskup je Strossmayer svoje misli o slavenstvu, jedinstvu crkava, staroslavenskom jeziku i ćirilometodskoj baštini općenito izmjenjivao i u pismima sa sarajevskim nadbiskupom Josipom Stadlerom, također velikim ćirilometodijancem.

9 Usp. Stjepan Damjanović, Strossmayerova nastojanja oko glagoljskih liturgijskih knjiga, u: Lik i djelo Josipa Jurja Strossmayera, Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa, Osijek 2008., str. 365-372; Milica Lukić, Polemike oko pisma liturgijskih staroslavenskih knjiga u 19. st. (s osobitim obzirom na tekstove Ivana Milčetića), u: Knjige poštujući, knjigama poštovan. Zbornik o 70. rođendanu Josipa Bratulića, Matica hrvatska, Zagreb, 2010., str. 283-292.

15

HAZU

1861 – 2011

PERIVOJ HRVATSKIH VELIKANA

RONDEL UČENIKA GIMNAZIJE U OSIJEKU

Dizajn: Pavle Hegeduš. Fotografije: arhiva HAZU; Trakl, Gerlika, Osijek, 2011.

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
ZAVOD ZA ZNANSTVENI I UMJETNIČKI RAD
U OSIJEKU I

SVEČANA AKADEMIJA
posvećena utemeljitelju Akademije biskupu
JOSIPU JURJU STROSSMAYERU

FILOZOFSKI FAKULTET
U OSIJEKU

Predavanje prof. dr. sc. MILICA LUKIĆ
Strossmayerov program obnove ćirilometodske baštine

Osijek, 6. prosinca 2011.
Multimedijalna dvorana Arheološkog muzeja u Osijeku.

Prigodni plakat na temu Strossmayerov projekt ćirilometodske baštine.

Dizajn: Pavle Hegeduš

Njihova prepiska obuhvaća vremenski odsječak od 21 godine, tj. od 1881. do 1902. Ona ne donosi ćirilometodsku građu u količini kakva je zastupljena u prepisci između Strossmayera i Račkog, niti je u toj mjeri zanimljiva s filološkoga motrišta, ali je njezina dimenzija nezaobilazna ako se kompetentno želi govoriti o svim sastavnicama ćirilometodske problematike na koncu XIX. i početku XX. stoljeća. Ona posebice rasvjetljuje situaciju oko otvaranja Hrvatskoga zavoda Sv. Jeronima u Rimu za mlade svećenike iz domovine kako bi na rimskim učilištima mogli nastaviti svoje poslijediplomske studije, a u kojoj su glavnu ulogu imala ova dvojica biskupa, i pokazuje kako tek nakon godina borbe i mnogih zapreka, uglavnom političke naravi, uspijevaju u svome pothvatu: papa Leon XIII, poznat i kao *papa Slavena*, objavljuje 1. kolovoza 1901. breve *Slavorum gentem* kojim ukida stari Gostinjac i Kaptol sv. Jeronima, a utemeljuje *Collegium Hieronymianum pro croatica gente*¹⁰. Strossmayer se o ćirilometodskim temama, i ne samo njima, dopisivao i s uglednim vatikanskim prelatom, papinskim nuncijem u Beču (papinski diplomatski predstavnik za Habsburšku Monarhiju od 1881. do 1887.), kardinalom Serafinom Vannutelijem, čije će se ime često spominjati i u pismima koja će razmjenjivati s vrhbosanskim nadbiskupom Stadlerom. Uz svoja je pisma Vannutelliju Strossmayer obavezno slao i svoje ćirilometodske okružnice i iscrpno ih razlagao, kao i Franji Račkome¹¹. I prepiska koju je biskup Strossmayer vodio s crnogorskim knjazom Nikolom I. ima neke zajedničke osobine s prethodno navedenima jer se i kroz nju provlače pitanja koja su bila ključna za obnovu ćirilometodske baštine među Slavenima u XIX. stoljeću. Dapače, posredna uloga koja je u tim pitanjima dodijeljena crnogorskoj kneževini preko uspostavljanja konkordata sa Svetom Stolicom 1886., a koji je najvećim dijelom zasluga biskupa Strossmayera, bila je od vitalnoga značenja prvenstveno za hrvatske glagoljaše i mogućnost da se u liturgijsku upotrebu vrati hrvatskokrkenoslavenski jezik istisnut iz liturgijskih knjiga početkom XVII. stoljeća, a preko glagoljskoga *Misala* koji je pripremao Dragutin Antun Parčić¹².

10 Usp. Milica Lukić, Od arhivskog dokumenta do visokoškolske udžbeničke građe (Na primjeru korespondencije đakovačkoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera i sarajevskoga nadbiskupa Josipa Stadlera), Zbornik međunarodnog skupa Jezik i dijete, Učiteljski fakultet, Osijek, 2011/2012., str. 23-48.

11 Josip Balabanić – Josip Kolanović (ur.), Korespondencija Strossmayer-Vannutelli, 1881-1887, Monumenta Vaticana Croatica, Hrvatski državni arhiv – Kršćanska sadašnjost – Dom i svijet, Zagreb, 1999.

12 Usp. Milorad Nikčević, Josip Juraj Strossmayer i Nikola I. Petrović Njegoš u korespondenciji i dokumentima. U duhovnim prostorima Crne Gore/Boke kotorske, Osijek, 2009; Milica Lukić, Glagolitica croatica – montenegrina ili o ćirilometodskim vezama hrvatskim i crnogorskim u 19. stoljeću, u: Lingua montenegrina – croatica. Izabrane teme iz crnogorske i hrvatske književnojezične povijesti i sadašnjosti, Osijek – Cetinje, 2010., str. 77-104.

Glazbena uvertira svečane akademije

IV. Ćirilometodska problematika u Strossmayerovim okružnicama

U ćirilometodskim se okružnicama biskupa Strossmayera, gledajući u cjelini, mogu odčitati tzv. stalna mjesta koja se odnose na 1. tumačenje života i rada Slavenskih apostola, 2. poticanje jedinstva Crkava i slavenskih naroda, 3. ponovnu uspostavu crkvenoslavenskoga jezika u liturgiji i njegovo proširenje na cijeli južnoslavenski prostor. Moguće je načiniti i uvjetnu podjelu na okružnice koje se isključivo bave ćirilometodskom problematikom (one koje su pisane u povodu velikih ćirilometodskih jubileja) i one u kojima se ćirilometodski sadržaji samo uzgredno spominju. Takve su, recimo, okružnica od 15. travnja 1881. u kojoj Biskup oglašuje jubilarnu godinu¹³, korizmena okružnica br. 1 od 30. siječnja 1883. u kojoj se detaljno opisuju svi događaji vezani uz gradnju i posvetu đakovačke stolne crkve¹⁴, okružnica od 28. veljače 1886. o zadaćama i odgovornostima koje čekaju kršćansko-slavenski svijet¹⁵, okružnica br. 1115 od 30. studenoga 1887. kojom se obznanjuje pedesetogodišnji jubilej pape Lava XIII., okružnica od 31. svibnja 1888. napisana nakon hodočašća Hrvata i ostalih Južnih Slavena u Rim u povodu pedesetogodišnjice svećenstva pape Lava XIII.¹⁶ te ona koja govori o nastupajućem biskupskom jubileju 1893. «pape Slavena» od 30. studenoga 1892. godine¹⁷. Prve dvije ćirilometodske okružnice biskup Strossmayer objelodanjuje

13 Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske (dalje: Glasnik), 7/1881, Đakovo, 1881., str. 71-87.

14 Glasnik, 2/1883, Đakovo, 1883., str. 9-41.

15 Glasnik, 4/1886, Đakovo, 1886., str. 30-88

16 Glasnik, 10/1888, Đakovo, 1888., str. 117-145

17 Glasnik, 22/1892, Đakovo, 1892., str. 215-218.

Prof. dr. sc. Milica Lukić

Sudionici svečane akademije

prije pokretanja *Glasnika*, u povodu tisućite obljetnice moravske misije 1863. godine. Uoči priprema za prvi veliki ćirilometodski jubilej, kada se navršavalo tisuću godina od moravske misije Sv. braće i kada su se Češka i Moravska spremale proslaviti početak kršćanstva i knjiga na svome jeziku, biskup Strossmayer stupa u kontakt s moravskim i češkim biskupima koji su još 1862. dobili papinsko dopuštenje da blagdan sv. Ćirila i Metoda umjesto 9. ožujka slave 5. srpnja, želeći i sam preko zagrebačkoga nadbiskupa Jurja Haulika ishoditi takvo dopuštenje za Hrvatsku, u čemu je na koncu i uspio. Naime, papa Pio IX. daje dopuštenje za 26. veljače 1863. U prvoj okružnici od 9. svibnja 1863. vjernicima i svećenstvu svoje dijeceze kroz deset točaka daje detaljne upute o proslavi blagdana Slavenkih apostola koji «kako je cijelom svijetu poznato bijahu utemeljitelji vjere Isusove u narodu slavjanskom», s posebnom napomenom u točki 3 koja kaže da se na «taj dan ima svečana sv. misa na slavu božju, a poštenje sv. Ćirila i Metoda, a pod misom kao obično Evanđelje i apostol u našem jeziku pjevati». Biskup nalaže da se u gradovima i većim mjestima u kojima živi i njemačko stanovništvo održi jedna misa i na njemačkom jeziku s njemačkom propovijedi tijekom koje se ima «na koru i u crkvi sve u slavjanskom jeziku, ukoliko se dalo bude, pjevati»¹⁸. Sadržajem i njemačke i hrvatske propovijedi treba biti život Slavenkih apostola, a biskup svećenicima svoje biskupije preporučuje da se glede toga konzultira knjiga Franje Račkoga *Viek i djelovanje sv. Ćirila i Metoda* iz 1859. godine. U drugoj okružnici od 5. lipnja 1863. Strossmayer obavještava svoju dijecezu da se dopuštenjem pape Pija IX. od 26. veljače 1863. svetkovina sv. Ćirila i Metoda s 9. ožujka prenosi na 5. srpnja. Okružnici prilaže papin reskript iz kojega se vidi da su «biskupi hrvatsko-slavonske pokrajine, uzoriti i prečasni kardinal Haulik, nadbiskup zagrebački, zatim prečasni gospodin Henrik Ožegović Barlabaševački, biskup senjski te Juraj Strossmayer, biskup đakovački i Đuro Smičiklas, rusinski biskup križevački»¹⁹ zatražili izmjenu datuma spomenutoga blagdana budući da 9. ožujka 1863. pada u korizmi pa isključuje svečanu osminu i samu svečanost na pripadajući blagdan. U trećoj okružnici br. 501 o sv. Ćirilu i Metodu od 26. svibnja 1881. biskup Josip Juraj Strossmayer predstavlja u svojoj biskupiji encikliku *Grande Munus* kojom se kult i svetkovina slavenkih apostola šire na cijeli katolički svijet, koja je ubrzo po izlasku 1880. objelodanjena u *Glasniku*, a koju on doživljava kao znak «da se božja providnost uspomenom svetih naših apostola Ćirila i Metoda u ovo naše doba poslužiti kani, da Slavene ponuka i opomene na sveto jedinstvo u vjeri i crkvi, koje je Bog sam vječitom podlogom učinio one bratske ljubavi i sloge, one odvažnosti i odlučnosti, bez koje se ništa važnijega na ovome svijetu postići ne može»²⁰. Želeći da u narodu i svećenstvu njegove

18 Usp. Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985. str. 59-60.

19 Isto, str. 63-64.

20 Glasnik, 20/1880, Đakovo, 1880., str. 163-167.

dijeceze što više zaživi štovanje Slavenkih apostola, Strossmayer u svojoj korizmenoj okružnici opširno razlaže povijest njihova života naglašavajući da su oni «slavenskom narodu to isto, što su cijelom kršćanstvu sv. apostoli Petar i Pavao» i povijest liturgije staroslavenske te naglašava da je temeljna težnja Slavenkih apostola bila povezati Slavene sa Svetom Stolicom. Glede svetkovanja naređuje da ono traje punih osam dana te da se u propovijedima apostrofira evangelizatorska uloga sv. Braće «(...) tako, da sviet uvidi i k srcu primi, kako su sveti apoštoli naši ne samo svetu vjeru med Slavene donijeli, nego ujedno i vazda označili put, kojim se jedinstvo crkve i nerazrješivo obećanje sa sv. rimskom stolicom postići može»²¹. Nadalje, biskup nalaže da u propovijedima treba naglasiti kako su Sv. braća utemeljitelji slavenskoga (glagoljskoga) pisma i prosvjetitelji slavenskih naroda te da su staroslavenski jezik podigli na razinu liturgijskoga izjednačivši ga tako s grčkim, latinskim i hebrejskim. Biskupova korizmena okružnica biva međutim pročitana na neočekivani način od strane triju pravoslavnih vladika: kotorskoga Gerasima Peranovića, zadarskoga Stefana Kneževića i gornjokarlovačkoga Teofana Živkovića koji se okomljuju na njezin sadržaj tumačeći ju kao Strossmayerov poziv pravoslavnim Srbima da napuste svoju vjeru i ime i prijeđu na katoličanstvo. Vjerojatno su pravoslavne vladike posebno naljutile Biskupove tvrdnje kako se Sv. braća smišljeno otklanjaju od Istoka utječući se papi: «Ne obraćaju se sveci naši na bizantsku crkvu, koju doduše svatko živ sažaliti, ali ujedno i osuditi mora, jer je ponajviše ona sama teške one negve i verige sebi skovala, u kojima još i danas čami i cvili.» Strossmayer će svoje odgovore pravoslavnim vladikama dati godinu dana kasnije, u korizmenoj poslanici od 4. veljače 1882. Kako se 1881. godine spremalo veliko sveslavensko hodočašće u Rim kao zahvala papi Lavu XIII. za encikliku *Grande Munus*, biskup će se Strossmayer iste godine u *Glasniku* osvrnuti i na tu temu jer mu je bila dodijeljena višestruka uloga u tome važnom događaju: imenovan je predvodnikom cijeloga hrvatskog episkopata, predstavljajem svih slavenskih hodočasnika pred Sv. Ocem, a povjerenost mu je i da papu pozdravi svečanim govorom, tj. da mu uputi zajedničku adresu za sve katoličke Slavene za koju je bilo predviđeno da bude na staroslavenskom jeziku, i kao najvažnije, trebao je održati svečanu staroslavensku misu na dan same svečanosti 5. srpnja. Okružnicu prigodom toga događaja odaslao je svojoj dijecezi 2. svibnja 1881. U njoj vatrenim riječima poziva svoje vjernike da se u što većem broju pridruže hodočašću:

«Poznato vam je, da se je u katoličkom Slavenstvu probudila vrlo plemenita i spasonosna nakana, da se sjajno hodočašće ove godine iz svih slavenskih krajeva u Rim uputu, ter da se na dan svetoga Cirila i Metoda 5. srpnja sv. ocu papi Lavu XIII. duboko pokloni i srdačno zahvali za milost, kojom je svete naše Cirila i Metoda na viši stupanj časti i štovanja u crkvi božjoj podigao.»²²

21 Glasnik, 4/1881, Đakovo, 1881., str. 25-53.

22 Glasnik, 9/1881, Đakovo, 1881., str. 99.

*Akademik Stjepan Damjenović
aktivni sudionik svečane akademije*

Situacija potaknuta biskupovom okružnicom o enciklici *Grande Munus* izazvala je veliku pozornost javnosti. Istupe pravoslavnih vladika bilježe *Obzor* i *Katolički list*, a prije nego se biskup Strossmayer oglasio svojom okružnicom reagira zadarski profesor dr. Antun Franki napisom *Dvije poslanice dvaju pravoslavnih episkopa u Dalmaciji* na temelju kojega je kasnije izrasla i knjiga o problemima crkvenoga jedinstva²³. Pastirsko pismo biskupa Strossmayera najprije je objavljeno 23. veljače 1882. u 8. broju *Katoličkoga lista* (str. 64) uz komentar da «Ovaj obsežan predmet (53. str.) razpravlja preuzv. gospodin načinom, koji dolikuje uzvišenom dostojanstvu biskupa, a ujedno tako temeljito, da se moraju otvoriti oči onim, koji su voljni tražiti i naći istinu», a potom je i objelodanjeno u istome listu u nizu nastavaka tijekom 1882. Svoje je odgovore pravoslavnim vladikama Biskup koncipirao prema dvama spornim sastavnicama poslanice: a) stavovima o jedinstvu, b) tumačenju života i apostolskoga djelovanja Sv. braće i podijelio ih u tri točke. U prvoj se izlaže «Kako se nam vladikam i svećenikom u obće pristoji pisati, kad svetčanim načinom sveto zvanje naše obavljamo i puk naš podučavamo; na pose pako kako se pristoji, da se mi vladike i svećenici jedni prema drugim u javnom životu ponašamo?»²⁴. U drugoj se Biskup pita «Čime će pravoslavni vladike pred Bogom i narodom opravdati one navele na crkvu katoličku i na moju osobu, kojimi njihove okružnice obiluju? Koji je to smrtni grieh, koji ja lanjskom svojom okružnicom počinih, da sam sve one anateme, kojimi

23 *Katolički list*, 41/1881, Zagreb, 1881., str. 325-327.

24 *Glasnik*, 3/1882, Đakovo, 1882., str. 18.

se vladike na mene nabacuju, zaslužio?» i na koncu «Kako pravoslavni vladike crkvu svoju opisuju i prot opasnosti, koja tobož prieti, brane? Kako crkvu od crkve razlikuju? a i u čem u istinu jeste prava razlika izmed zapadne to jest katoličke crkve i izmed iztočne, koja se crkvom pravoslavnom nazivlje». Biskupu Strossmayeru neće nedostajati argumenata u ovome polemičkom tekstu. On će svoje tvrdnje temeljiti na dostignućima suvremene mu historiografije. U svezi s problematikom crkvenoga jedinstva poziva se na Konstantina J. Jirečeka i njegovu *Povijest Bugarske* objelodanjenu u Pragu 1876. te na knjigu R. P. Rozavena iz 1864. *De la reunion de l'eglise russe avec l'eglise catholique*. U pitanjima života i djelovanja Sv. braće Strossmayer konzultira u svoje vrijeme vrlo popularnoga I. A. Ginzela (*Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method und der slavischen Liturgie*, 1857., 1861.), kojega uostalom konzultiraju svi koji u to vrijeme pišu o ćirilometodskoj problematici – Milinović, Bartolini, Rački, Prodan i izvornike poput *Italske* i *Bugarske legende* koje Ginzal donosi u svome djelu, Račkoga i Legera, Petra Presuttija, Petra Balana te rimskoga kardinala, povjesničara Bartolinija i njegovo djelo *Uspomene povjestno-kritično-arheologične o Ss. Cirilu i Metodu* objelodanjeno neposredno pred sveslavensko hodočašće u Rim 1881., koje se u hrvatskom prijevodu popa Ivana Danila pojavilo 1885. Upravo je preko Bartolinija papa Lav XIII. iskazao svoju potporu biskupu Strossmayeru u sporu s pravoslavnim vladikama hvaleći njegovu obranu crkvenoga jedinstva i ćirilometodske ideje²⁵. Zadatak koji je biskup Strossmayer preuzeo odgovarajući pravoslavnim vladikama bio je vrlo delikatan, jer ćirilometodska ideja nije imala neprijatelje samo na strani pravoslavnih koji su mislili da će ih ona odvesti u katoličanstvo²⁶, nego i na strani mnogih katolika koji su se također pribojavali da će ih staroslavenski jezik u liturgiji odvući na stranu pravoslavlja. Do ove se Strossmayerove okružnice jako držalo i u vatikanskim krugovima, što potvrđuje pismo kardinala Vannutellija upućeno Strossmayeru iz Beča 1. ožujka 1882. godine. Vannutelli kojemu je Strossmayer slao sve svoje ćirilometodske okružnice, i s kojim se prethodno konzultirao baš oko ovoga pastirskoga pisma, kaže:

«Zadnje pastirsko pismo Vaše visosti zbog snage i obilja dokaza, kao i zbog vještine izlaganja, izazvalo je opće udivljenje tako da se neki nisu ustručavali ustvrditi kako se ono, ako se tako smije reći, ističe između svih ostalih koje je Vaša visost objavila. Primite moje iskrene čestitke za taj novi doktrinarni dokument i za revnost kojom nastojite strijele neprijatelja Katoličke crkve odbiti.»²⁷

Godine 1882. biskup se Strossmayer javlja još jednim vrlo kratkim pastirskim pismom, koje je zbog svoje važnosti objelodanjeno na naslovnici *Glasnika*, u kojemu obavješćuje svećenstvo i puk svoje dijeceze o svečanoj staroslavenskoj

25 Katolički list, 17/1882, Zagreb, 1882., str. 131.

26 Usp. Nikodim Milaš, Slavenski apostoli Kril i Metodije i istina pravoslavlja, Zadar, 1881.

27 Korespondencija Strossmayer-Vannutelli 1881-1887, Zagreb, 1999., str. 183.

misi kojom će se 5. srpnja te godine proslaviti blagdan sv. Ćirila i Metoda. Ponukan duhom enciklike *Grande Munus* Biskup dopušta da se staroslavenska misa održi svugdje na području njegove biskupije gdje to puk bude zahtijevao. U istoj okružnici potiče vjernike da djeci na krštenju i na krizmi daju imena Slanenskih apostola. Nažalost, zbog političkih igara Beča i Pešte ideja o održavanju staroslavenske liturgije je osujećena²⁸. Godine 1883. *Glasnik* donosi korizmenu okružnicu kojom se biskup Strossmayer prisjeća svečanosti posvećenja đakovačke katedrale, poseban naglasak stavljajući na staroslavensku misu koja je tom prilikom, iako drugi dan svečanosti, održana zahvaljujući senjskome biskupu Josipu Jurju Posiloviću. Ovaj put djelo Slavenkih apostola spominje u kontekstu posvećenja crkve budući da je katedrala posvećena: «Slavi Božjoj, Jedinstvu Crkava, Slogi i Ljubavi naroda svoga». Ta je posveta unekoliko i sukus Strossmayerova ćirilometodskog programa, što jasno signaliziraju drugi i treći dio te sintagme: *Jedinstvu Crkava*, dakle jedinstvu Istočne i Zapadne pod jurisdikcijom rimskoga pape, i *Slogi i ljubavi naroda svoga*, pri čemu svoj narod vidi u svim slavenskim, posebice južnoslavenskim, plemenima. Tako dakle i stolna crkva velikoga ćirilometodijanca Strossmayera «sveto jedinstvo uči i preporučuje» to više što se u njoj «nalazi oltar posvećen štovanju svetih apoštola Ćirilu i Metodu», a Biskupu je veliko veselje i utjeha «što će to biti po svoj prilici prvi i jedini oltar u narodu našem posvećen svetim slavenskim apoštolima». U daljnjem tekstu daje odgovor na protuokružnicu koja je pobijala *Grande Munus* i Ćirila i Metoda prisvajala Istoku. Kaže da u tom tekstu nema «ni zdrave kritike u rasudjivanju vjerodostojnosti povjestničkih izvora, ni dovoljna oštroumlja u crpenju svete i neporočne istine iz svih povjestničkih vrela». Protuokružnica je očito negirala svako navodno djelovanje Svete braće u smjeru jedinstva o kakvom govori Strossmayer. Strossmayer je puno truda i argumenata uložio da opovrgne ovu okružnicu zadirući opet u daleku povijest IX. stoljeća, iza čega posve pouzdano stoji F. Rački²⁹. Godine 1885. u korizmenoj okružnici br. 150 od 15. veljače, u njezinu drugom dijelu, govori o posljednjemu velikom ćirilometodskom jubileju koji se slavio za njegova života – tisućitoj godišnjici smrti sv. Metoda i velehradskoj svečanosti koja se tim povodom spremala 6. travnja 1885. Kao što to čini i u ostalim svojim ćirilometodskim okružnicama, i ovoga puta u uvodu najprije izlaže zasluge i veličinu djela Svete braće kao vjerovjesnika, apostola i učitelja svih naroda:

«Misliti i pisati o svetim našim apoštolima Ćirilu i Metodu znači misliti i pisati o samoj svetoj vjeri u crkvi božjoj među Slavenima, jer su sveti Ćiril i Metod prvi sjeme rieči božje među Slavenima posijali i znojem apoštolskoga svoga lica i djelovanja natapali. Pače oni su prvi sa svetom vjerom i pismo i knjigu u sredinu Slavena unijeli i tiem svakoj prosvjeti i duševnom napretku temelj polo-

28 *Glasnik*, god. 11/1882, Đakovo, 1882.

29 *Glasnik*, 2/1883, Đakovo, 1883., str. 9-41.

*Neformalna razmjena mišljenja.
Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*

žili. Štogaod je dakle u Slavena vjere, prosvjete i kršćanske slobode, to se poslije Boga svetim apoštolima Cirilu i Metodu ponajviše zahvaliti ima; pače ako se i dan danas medju Slavenima opaža, da oni više, nego igdje knjigu i vas duševni rad svoj sa vjerom kršćanskom i svetim evanđeljem spajaju tomu su i opet prvi početnici i uzornici sveti naši apoštoli Ciril i Metod bili. A tu svetu i skupocjenu baštinu imamo mi u ime sreće i slobode naše čistu i neoskvrnjenu, kao što smo ju od otaca naših primili, sačuvati i potomstvu našem izručiti. U tom naš život, naša prosvjeta, naš spas i naša budućnost stoji (...)»³⁰

Kao zagovornik crkvenoga jedinstva Istočne i Zapadne crkve on u ovom posljednjem ćirilometodskom jubileju koji je slavilo njegovo stoljeće vidi novu priliku za sjedinjenje *razjedinjene braće*. On kao preteča današnjega ekumenskog pokreta u Svetoj braći vidi idealne radnike i apostole crkvenog jedinstva. Svetu braću gleda u, kako to opisuje Andrija Šuljak u tekstu iz 1985. godine *Sveti Ćiril i Metod u viziji biskupa Strossmayera*, svjetlu problema naroda slavenskoga juga. Dok su oni kod Čeha i Slovaka temelj nacionalnoga buđenja, za Strossmayera su Sveta braća učitelji i nadahnuće u nadu za jedinstvo Crkava:

«Kad čovjek uman, učen i nepristran u ovom pravcu život svetih naših apoštola Cirila i Metoda promatra, onda se nikako ne može oteti misli, da je providnost božja u životu i apostolskom djelovanju naših svetih apoštola Cirila i Metoda celom Slavenstvu vječiti primjer sačuvati i pružiti htjela, kako ima u ime svake sreće, prosvjete i slobode za onim svetim jedinstvom u vjeri i crkvi težiti, koje je Isus Bog naš na drvetu križa iz srca svoga iznio i posljednjim ciljem svoga

30 Glasnik, 3/1885, Đakovo, 1885., str. 47.

otkupljenja postavio. I jedan su i drugi na smrtnoj postelji svojoj onu istu svetu molitvu, koju je Isus pred smrt svoju izustio, iz srca tako rekav i iz usta Isusovih izvadili i rekli ter kano posljednju volju i oporuku svoju nasljednikom svojim i celom rodu slovenskom izručili (...) Ali osim ovoga sveti nas naši apoštoli svakim tako rekav korakom i svakim činom apoštolskoga svoga djelovanja na jedinstvo u vjeri i crkvi upućuju. Nije jamačno bez osobite božje svrhe, da su tijelo svetoga Klemente, trećeg poslije svetog Petra pape, u Kersonu našli, da su ga sa sobom u zapad kano sjajni i neprovrzivi dokaz svoje svete vjere nosili, dok ga nisu u Rim donijeli i u basiliki sv. Klemente, gdje i danas leži, postavili (...) Može se uistinu reći, da je pri prvom ovom boravku naših svetih apoštola Cirila i Metoda u Rimu svaki njihov čin: posvećenje njihovo za biskupa, promjena imena Konstantinova u ime Cirila, posrednika između grčkog i latinskog svieta, smrt svetoga Cirila i sahranjenje njegovo u basiliki svetoga Klementa itd. vječitim i neopozivim dokazom postalo, da su naši sveti apoštoli prvostolništvo svete rimske stolice priznali i sebe opredieljenim po Bogu posrednicima između slavenskoga i rimskog svieta držali.»³¹

Biskup okružnicom zapravo poziva svoju dijecezu, ali i cijeli hrvatski puk da se pridruže velikom hodočašću koje će iz cijeloga slavenskoga svijeta krenuti u Velehrad te daje kratak životopis sv. Metoda opisujući ga prvenstveno kao panonsko-moravskoga biskupa čijim je nasljednikom na srijemskoj biskupskoj stolici. Evidentno nadahnut znanstvenim dosezima svoga vremena, o tome problemu, kaže:

«(...) neima medju učenjaci i povjestničari nikakve sumnje, da je metropolija i nadbiskupija, koju su pape Hadrijan II. i Ivan VIII. u korist slobode i neodvisnosti svetoga Metoda i njegovoga apoštolskoga zvanja podigli i iz starih svojih ruševina uzkrisili, da je velim ta metropolija starodrevna nadbiskupija sriemska, koju je sam sveti Pavao osnovao i u njoj svetog Andronika, neposrednog učenika Gospodnjega, koga i samo sveto pismo spominje, kano prvoga biskupa posvetio. S te dakle strane preslavni naš Metodija uvrstiti se ima u broj domaćih naših biskupa, a ja sam mu, prem nevriedan i nedostojan, nasljednik na stolici sriemskoj.»³²

Budući da je Srijemska biskupija kanonski ujedinjena s Bosanskom i Đakovačkom još 1773. godine, one predstavljaju jednu zakonitu biskupiju pa se u skladu s tim može ustvrditi da su povijesno pripadale upravi sv. Metoda. Biskup se Strossmayer zapravo u svezi s pitanjem Metodove biskupske stolice priklanja tada oblikovanoj i u slavenskim znanstvenim krugovima aktualnoj hipotezi njemačkoga znanstvenika Friedricha Blumbergera o Moroviću kao sjedištu Metodu povjerene Panonske metropolije. Sigurnost mu u tome pogledu daje i stajalište njegova prijatelja Franje Račkoga koji se 1855. godine u okviru svojih znanstve-

---

31 Glasnik, 3/1885, Đakovo, 1885., str. 60.

32 Glasnik, 3/1885, Đakovo, 1885., str. 56.

nih proučavanja također bavi tim pitanjem, držeći vjerojatnom Blumbergerovu hipotezu, to više što je do tada aktualna hipoteza o Velehradu u Moravskoj kao Metodovu biskupskom sjedištu izgubila na vjerodostojnosti, čak ju je, prema mišljenju Račkoga, prevladao i njezin gorljivi zastupnik Šafarik. U skladu s tim, biskup će Strossmayer u spomenutom pastirskom pismu iz 1885. reći: «(...) nadodati mi je ovdje, da me je od nekoga vremena zauzelo čvrsto uvjerenje, da je naš sveti Metod kano nadbiskup i metropolita panonski, barem prvo vrijeme nove svoje časti sjedio upravo u našem Sriemu, napose u sadašnjem našem Moroviću»³³. U prilog te teze na stranicama će se *Katoličkoga lista* iste godine naći dvije povijesne rasprave *Nešto o Moroviću*³⁴ i *Sudbina nekadašnje staroslavne biskupije srémske*³⁵. Još životopisac sv. Klimenta spominje toponim Morava Panonije, a Strossmayer je uvjeren kako se Morović zemljopisno poklapa upravo s tim toponimom, budući da se nalazi u središtu Srijema, u kutu između rijeka Spačve i Bosuta. Strossmayeru je silno važno da odagna svaku sumnju u Metodovo pravovjere, posebice zbog straha od pravoslavlja i tvrdnji koje se javljaju u njegovo vrijeme, a potaknute knjigom Nikodima Milaša *Slavenski apostoli Kril i Metodije i istina pravoslavlja*, da su Sveta braća zapravo sveti Istočne crkve, a da ih je Zapadna crkva «neprirodno i nekim načinom» počela u novije vrijeme svojatati. On tumači kako Istočna crkva Svetu braću oduvijek časti kao svece, ali da je glagoljaška tradicija na tlu Hrvatske najbolji dokaz da je tako oduvijek i u Zapadnoj crkvi, što je u novije vrijeme potvrdila i okružnica Lava XIII. On dakle kaže za Metoda da je:

«(...) ne samo cilim svojim držanjem i cilim svojim naukom, nego i svakom jotom, da tako rekнем, rieči svoje onu istu vjeru vjerovao, učio, čuvao i propovijedao, koju je sveta rimska crkva, majka i učiteljica svih ostalih po svietu crkava, vjerovala, učila, čuvala i pripovijedala. Ali je božja providnost osobitom svetom namjerom nam Slavenom na vječiti primjer i uspomenu javni jedan spomenik i nedvojben izvor do dana današnjega sačuvala, iz kog se ovo sve bez dvojbe crpiti i bjelodano dokazati može: da je sveti Metod čist i neporočni pravovjernik uvijek bio, da je u temelj, stožer i izvor jedinstva crkvenoga uvijek vjerovao, i da se je vrhovnoj u crkvi moći i apoštolskoj stolici u celom svom obsegu dragovoljno klanjao. Javni taj i nedvojbeni spomenik jest list svetoga oca pape Ivana VIII na Svatopluka kneza moravskoga, u kom sveti otac papa potanko razlaže posljedak iztrage protiv sv. Metoda ili bolje rekuć njegovu slavnu pobjedu. (...) Dokle god je povjest povjest, i dokle god nama u njoj i po njoj Bog sam sbori i govori, dotle će ostati stalno i bezdvojbeno, da su naši sveti apoštoli, da je napose naš sveti Metod, kojega hiljadugodišnju uspomenu ove godine slaviti imamo, da je u

33 Glasnik, 3/1885, Đakovo, 1885., str. 56.

34 Katolički list, 28/1885, Zagreb, 1885., str. 220-221.

35 Katolički list, 34/1885, Zagreb, 1885., str. 265-267; br. 35/1885, str. 273-275.

ime svete vjere i svetoga zvanja svoga u tiesnoj i nerazdruživoj svezi sa svetim otcem papom vazda bivao, koju jedinstvo svete crkve nalaže, i da je upravo u tom jedinstvu i u toj svetoj rimskoj stolici svakom zgodom i prilikom zalog one svete slobode i neodvisnosti tražio i našao bez koje se ništa stalna i uztrajna u svetom apoštolskom zvanju postići nemože.»³⁶

Na koncu, za svoju dijecezu propisuje slavlje dostojno tako važnog datuma. Objašnjavajući temeljne razloge zbog kojih je hrvatski puk dužan podržati velehradsko slavlje, poziva se i na drevnu povlasticu staroslavenskoga jezika u hrvatskoj Crkvi te bilježi:

«Osobitim njekim čudom milosti i dobrote božje uzdržao se do dana današnjega u sredini našega naroda običaj, da se sveta misa zapadnoga obreda slavenskim jezikom obslužuje i pjeva. Na taj sveti i osobitom apoštolskom povlasticom na uvieke podkrjepljeni običaj navaljivali su viekovi i viekovi, pak prem su ga na mnogih mjestih zaista iz svete liturgije i iz svetih naših crkava iztislili, ipak ga hvala Bogu sasvim satrti niesu mogli. Još se naš slavenski jezik u svetoj misi na slavu trojedinoga Boga ori u zapadnih stranah naše domovine, niti je već više moći na ovom svijetu, koja bi danas u tih stranah rieč slavensku u službi božjoj ušutkati i iz usta pobožnoga puka iztrgnuti mogla.»³⁷

Opisujući uz to Metodovu obranu staroslavenskoga jezika pred papom Ivanom VIII., bilježi i svoja promišljanja o naravi toga jezika: «(...) da je jezik slavenski divan jezik, jezik obilan i milozvučan, vrijedan i dostojan, da se hebrejskomu, grčkomu i latinskomu uzspored stavi i na osobitu čast posvećenih jezika uzvisi (...)»³⁸. Strossmayerova se briga za pitanja jezika, bilo staroslavenskoga u liturgiji, bilo hrvatskoga u obredima njegove biskupije i u dijelovima mise poput evanđelja, poslanica i propovijedi, pokazuje već u njegovu prvom biskupskom govoru održanom u Đakovu 29. rujna 1850. – *Govor Josipa Jurja Strossmayera prigodom svečanog njegova na biskupsku stolicu stupljenja*. On već tada, a to će ponoviti i u okružnici iz 1885., i ranije u Predgovoru *Obrednika Bosanske i Đakovačke i Srijemske biskupije* iz 1878. ponoviti svoje misli o jeziku inspirirane idealističkim tezama najvećeg teoretičara jezika 19. stoljeća Wilhelma von Humboldta (1767-1835), koji je jezik držao «specifičnom emanacijom duha» koja aktivno sudjeluje u formiranju čovjekove spoznaje te ima unutrašnju snagu³⁹:

«Jezik narodni napose smatra kërstjanin kano najveći dar božji; kano ogledalo, u kom se duša i sërce naroda njegova u svojoj bitnosti pokazuje; kanoti

36 Glasnik, 3/1885, Đakovo, 1885., str. 65.

37 Glasnik, 3/1885, Đakovo, 1885., str. 57.

38 Isto.

39 Usp. Milica Lukić – Marina Pilj Tomić, Staroslavenske liturgijske knjige na hrvatskom nacionalnom prostoru u XIX. stoljeću, u: *Lingua montenegrina*, 6/2010, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje “Vojislav P. Nikčević”, Cetinje, 2010., str. 75-107.

najmožniju narodnog izobraženja polugu; kanoti najsposobnije sriedstvo, kojim se na duh narodni dieluje; kanoti blagajnu, u kojoj se sve duševno blago naroda nalazi; zato sve što može čini, da se jezik narodni izobrazu, obogati, oplemeni; sve pak od njeg odvratja, što bi ga poniziti, pokvariti, otrovati moglo; ali nipošto ne prezire jezike inostrane, pače rado ih uči, ter blago iz njih cerpljeno u blagajnu naroda svog prednaša, na priliku pčelice, koja po raznih perivojih medni sok kupi, ter u košnicu svoju nosi.»⁴⁰

Iako je 1885. godina spomena na Metodovu smrt, Biskup u slavlju ne želi odvojiti Sv. braću pa naređuje da se «toj slavi pridruži i tisućljetnu uspomenu smrti svetoga Ćirila, koja se je sbila u Rimu 14. veljače 869.»⁴¹. Svoju koncepciju ćirilometodskih svečanosti razlaže u pet točaka: prva se odnosi na već spomenutu proslavu smrti sv. Ćirila koja treba biti obilježena 14. veljače svečanom misom i propovijedi o životu i djelu Slanenskih apostola, uz osobito apostrofiranje uloge svetoga Ćirila, te da se već od tada počnu moliti javne molitve za jedinstvo Crkava koje se sastoje od triju Očenaša, triju Zdravomarija i molitve na čast Slavenkih apostola iz knjige *Čovik s Bogom* biskupa Ivana Antunovića. Prema točki drugoj jednako treba postupati i na blagdan sv. Metoda, samo ovoga puta u propovijedi treba naglasiti Metodovu ulogu. Biskup tom prilikom preporučuje svoje okružnice kao predloške prema kojima treba pripremati propovijedi ako župnici nisu u mogućnosti doći do drugih izvora. Kako je iste godine iz tiska izišla i knjiga njegovog prijatelja koji je nazočio posveti đakovačke katedrale 1882., dr. Josipa Riegera, *Život i djelovanje sv. Metoda*, biskup Strossmayer i nju preporučuje svećenicima svoje dijeceze kao pomoć pri sastavljanju propovijedi o Svetoj braći, a o njezinoj popularnosti svjedoče i dijelovi teksta koji su na inicijativu Franje Račkoga otisnuti u *Katoličkome listu* u trima nastavcima pod naslovom *Leo XIII i slavenstvo*⁴². Prilikom navedenih slavlja potrebno se je u zahvalnim molitvama spomenuti i oslobođenja od turskoga jarma čemu se u to vrijeme navršavalo dvjesta godina, a 15. kolovoza duhom se treba pridružiti svečanosti u Velehradu. Na koncu, Biskup svojoj dijecezi stavlja u obvezu da se od tada svake godine uz 14. veljače, 6. travnja i 5. srpnja održavaju osmine u čast Slavenkih apostola uz prakticiranje već navedenih molitava. Okružnice biskupa Strossmayera bile su cijenjeno ćirilometodsko štivo. To napose pokazuje njihovo često citiranje i objelodanjivanje, u cjelini ili samo u ulomcima, izvan matičnoga lista biskupa Strossmayera, tj. u ostalim časopisima toga vremena, među kojima se najviše ističu *Katolički list* i *Vrhbosna katoličkoj prosvjeti*⁴³. Nedugo nakon korizmene

40 *Katolički list*, 41/1850, Zagreb, 1850., str. 321-324; 42/1850, str. 329-331.

41 *Glasnik*, 3/1885, Đakovo, 1885., str. 58

42 *Usp. Katolički list*, 29/1885, Zagreb, 1885., str. 229-232; 30/1885, str. 236-238; 31/1885, str. 242-243.

43 Više o tomu u: Milica Lukić, O glagoljaštvu i glagolizmu u zagrebačkom Katoličkom listu od 1849. do 1900. godine, u: *Lingua Montenegrina* (časopis za jezikoslovna, književna i kulturna

poslanice Strossmayer će napisati još jedno kratko pastirsko pismo osvrćući se na svečanost koja je 6. travnja 1885. održana u Đakovu, budući da je hodočašće u Velehrad bilo osujećeno «s raznih razloga i zaprieka». Đakovačka je svečanost obilježena pontifikalnom misom koju je predvodio kanonik i opat Đuro Streit, a propovijedao je sam Strossmayer. Na blagdan sv. Tome Akvinskog 1890. biskup se Strossmayer oglašava okružnicom u povodu izgradnje kapelice Slavenkih apostola u crkvi u Loretu, a na poticaj loretanskoga biskupa, sljedećim riječima: «Stvar je za nas Slavene obće, a za nas jugoslavene napose od velike važnosti i koristi. Radi se o tom, da se uzdigne i razširi čast i štovanje naših svetih apoštola Cirila i Metoda, kojima poslije Boga najviše zahvaliti imamo luč svete vjere naše, to jest spas i višji život naš.»⁴⁴. Spomenuti je loretanski biskup predvidio da se svi slavenski narodi uključe svojim novčanim prilozima u izgradnju kapele za koju je bilo potrebno oko 26 tisuća lira ili nešto više od 10.000 forinti. Biskup se Strossmayer tada već odazvao svojim prilogom od 4 tisuće talijanskih lira te poziva svećenstvo i puk svoje biskupije da također sudjeluju svojim darovima, to više što su Hrvati posebnim vezama vazani uz Loreto: tamo su se odgojile generacije hrvatskih svećenika, a među njima i đakovački biskupi Josip Čolnić i Emerik Karko Raffay, u vrijeme čijega upravljanja biskupijom na području Župe Komletinci kroz punih 38 godina postoji glagoljaška oaza u kojoj don Luka Sučić (1753-1827) obavlja misu staroslavenskim jezikom⁴⁵. Godine 1897. u broju 13. *Glasnika* pod naslovom *Svetkovina sv. Cyrila i Methoda* donose se opširni dijelovi propovijedi biskupa Strossmayera održane u đakovačkoj katedrali koji u već poznatome Biskupovu tonu govore o «svetom jedinstvu sa rimskom crkvom» i o «povlastici kojom se ni jedan drugi evropski narod nemože pohvaliti» – staroslavenskom jeziku u liturgiji. I tom prilikom želja je biskupa Strossmayera bila da blagdan Slavenkih apostola što više prodre u puk te u skladu s tim daje dodatne naredbe: u slučaju da Ćirilo-Methodovo ne padne u nedjelju nego u radni dan «imade se 5. srpnja prema propisima crkve uzeti misa svetih apoštola, a prava slava prenieti na prvu nedjelju poslije 5. srpnja»⁴⁶. Kako bi dobio povratne informacije o dosljednoj provedbi svojih naredba, od vicearhiđakonata zahtijeva da svake godine Ordinarijatu dostave izvješća o proslavama na svojim područjima.

---

pitanja), 3/2009, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje “Vojislav P. Nikčević”, Cetinje (Crna Gora) 2009., str. 149-194; Milica Lukić, Vrhbosna – katoličkoj prosvjeti kao izvor za proučavanje ćirilometodske problematike u drugoj polovini 19. stoljeća, u: Zbornik radova VI. međunarodnog znanstvenog simpozija Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, Pasijska baština Bosne i Hercegovine, Sarajevo – Zagreb 2010., str. 181-199.

44 Glasnik, 5/1890), Đakovo, 1890., str. 85.

45 Više o tomu: Milica Lukić, *Tragom slavenskih glagoljaša ili O glagoljaškim nastojanjima don Luke Sučića (1753-1827)*. U: Drugi Hercigonjin zbornik / Stjepan Damjanović (ur.), Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2005, str. 247-253 ili u Književna revija – Osječki jezikoslovci hrvatisti, Ogranak Matice hrvatske Osijek, br. 3-4/2005 / Sanda Ham (ur.), str. 209-215.

46 Glasnik, 10/1898, Đakovo, 1899., str. 99.

Godine 1898. okružnicom od 12. svibnja biskup je Strossmayer čini se završio svoju pismenu brigu za proslavu blagdana Slavenskih apostola budući da se tada, kako sam kaže, «Ćirilo-Methodovo kod nas već dostojno slavi»⁴⁷, misleći pritom ne samo na Đakovo i župe svoje biskupije nego i na ostale hrvatske krajeve, što pokazuju i brojna izvješća o tim proslavama.

V. Zaključna razmatranja

Biskup je Strossmayer svojim dolaskom na biskupsku stolicu Đakovačke i Srijemske biskupije 1849/50. označio novo razdoblje u borbi za uspostavu ćirilometodske baštine na području cijeloga hrvatskoga nacionalnog prostora, a posebice svoje matične biskupije. Svojim je zalaganjima za obnovu staroslavenske liturgije, kako kažu njegovi biografi Matija Pavić i Milko Cepelić, *slavenstvo obvezao na vječitu zahvalnost*.

LITERATURA

1. Balabanić, Josip; Kolanović, Josip, ur. 1999. *Korespondencija Strossmayer-Vannutelli, 1881-1887*, Monumenta Vaticana Croatica, Zagreb: Hrvatski državni arhiv – Kršćanska sadašnjost – Dom i svijet.
2. Cepelić, Milko; Pavić, Matija. 1994. Biskup i papa Lav XIII. (str. 298-317). Biskup i Slavenstvo. (str. 739-812), u: *Biskup Josip Juraj Strossmayer*, reprint, Đakovo.
3. Damjanović, Stjepan. 1991. Ćirilometodska baština u prepisci Rački-Strossmayer. U: *Jedanaest stoljeća nezaborava*. Osijek – Zagreb: IC Revija i Međunarodni slavistički centar, str. 155-172.
4. Damjanović, Stjepan. 2004. *Slovo iskona. Staroslavenska/starohrvatska čitanka*. Zagreb: Matica hrvatska.
5. Damjanović, Stjepan. 2008. Strossmayerova nastojanja oko glagoljskih liturgijskih knjiga. U: *Lik i djelo Josipa Jurja Strossmayera*. Osijek: Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa, str. 365-372.
6. *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*. 1985. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
7. Lukić, Milica. 2004. Ćirilometodske okružnice biskupa J. J. Strossmayera u Glasniku Biskupija Bosanske i Srijemske od 1873. do 1900. godine. U: Čikeš, Jozo, ur. *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture - Vukovar kao paradigma muke*. Zbornik radova 4. međunarodnog znanstvenog simpozija, Vukovar, str. 146-161 // *Republika*, Mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo, br. 11, Zagreb, god. LX, studeni 2004., str. 97-107.
8. Lukić, Milica. 2004. Crtice o sveslavenskom hodočašću u Rim 1881. (Prilog za noviju povijest glagolizma). U: Tatarin, Milovan, ur. *Zavičajnik, Zbornik Stanislava Marijanovića*. Osijek: Filozofski fakultet, str. 233-251.
9. Lukić, Milica. 2005. Tragom slavonskih glagoljaša ili O glagoljaškim nastojanjima don Luke Sučića (1753-1827). U: Damjanović, Stjepan, ur. *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, str. 247-253.

---

47 Isto.

10. Lukić, Milica. 2010. Polemike oko pisma liturgijskih staroslavenskih knjiga u 19. st. (s osobitim obzirom na tekstove Ivana Milčetića). U: *Knjige poštujući, knjigama poštovan. Zbornik o 70. rođendanu Josipa Bratulića*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 283-292.
11. Lukić, Milica; Pilj Tomić, Marina. 2010. Staroslavenske liturgijske knjige na hrvatskom nacionalnom prostoru u XIX. stoljeću. *Lingua montenegrina* 6/2010, Cetinje: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević", str. 75-107.
12. Lukić, Milica. 2010. Glagolita croatica – montenegrina ili o ćirilometodskim vezama hrvatskim i crnogorskim u 19. stoljeću. *Lingua montenegrina – croatica. Izabrane teme iz crnogorske i hrvatske književnojezične povijesti i sadašnjosti*, Osijek – Cetinje, str. 77-104.
13. Lukić, Milica. 2011/2012. *Od arhivskog dokumenta do visokoškolske udžbeničke građe (Na primjeru korespondencije đakovačkoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera i sarajevskoga nadbiskupa Josipa Stadlera)*. Zbornik međunarodnog skupa Jezik i dijete, Osijek: Učiteljski fakultet, str. 23-48.
14. Nazor, Anica. 2006. Biskup Strossmayer, papa Lav XIII. i slavenski apostoli Ćiril i Metod. U: *Međunarodni znanstveni skup Josip Juraj Strossmayer povodom 190. obljetnice rođenja i 100. obljetnice smrti, Zagreb, 19. svibnja 2005. – Đakovo, 20. svibnja 2005.* Zbornik radova. Zagreb: HAZU, str. 67-80.
15. Nikčević, Milorad, Josip Juraj Strossmayer i Nikola I. Petrović Njegoš u korespondenciji i dokumentima. 2009. U duhovnim prostorima Crne Gore/Boke kotorske, Osijek.
16. Šišić, Ferdo, ur. 1931. *Korespondencija Rački – Strossmayer, Knjiga četvrta (od 2. jula 1888. do 15. februara 1894)*. Zagreb: JAZU.
17. Šišić, Ferdo, ur. 1929. *Korespondencija Rački – Strossmayer, Knjiga druga (od 6. jan. 1876. do 31. dec. 1881)*. Zagreb: JAZU.
18. Šišić, Ferdo, ur. 1928. *Korespondencija Rački – Strossmayer, Knjiga prva (od 6. okt. 1860. do 28. dec. 1875)*. Zagreb: JAZU.
19. Šišić, Ferdo, ur. 1930. *Korespondencija Rački – Strossmayer, Knjiga treća (od 5. jan. do 27. jun. 1888)*. Zagreb: JAZU,
20. Smičiklas, Tade. 1995. Dva pisma dvaju velikih hrvatskih biskupa: Biskup Josip Juraj Strossmayer biskupu Marku Kalogjeri – Biskup Marko Kalogjera biskupu Josipu Jurju Strossmayeru. U: *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi, JAZU, 1906. – Hrvatski domoljub J. J. Strossmayer, Ogleđi*. Zagreb: HAZU, str. 233-238.
21. Strossmayer, J. J. 1881. Govor preuzvišenog g. biskupa J. J. Strossmayera, kojim je dne 5. srpnja t.g. u ime svih katoličkih Slavena pozdravio u Vatikanu sv. Otcu Lava XIII. predočujući mu slavenske hodočasnike a zahvaljujuć mu na kazanj ljubavi našim apoštolima, a po njima i nama (latinski original i prijevod na hrvatski jezik). *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske IX/13, Đakovo 1881.*, str. 131-135; pod naslovom: Pozdravni govor biskupa Strossmayera sv. Otcu u ime slavenskih hodočasnika, u: *Katolički list XXXII/28, Zagreb 1881.*, str. 226-227.
22. Strossmayer, J. J. 1890. Kapelica Sv. Braće u Lorettu. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske XXIV/5, Đakovo*, str. 85.
23. Strossmayer, J. J. 1883. Korizmena okružnica br. 1. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske XI/2, Đakovo*, str. 9-41.
24. Strossmayer, J. J. 1886. Korizmena okružnica br. 200. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske XIV/4, Đakovo*, str. 29-88.
25. Strossmayer, J. J. 1881. Korizmena okružnica. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske IX/4, Đakovo*, str. 25-53.
26. Strossmayer, J. J. 1885. Korizmena poslanica br. 150. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske XIII/3, Đakovo*, str. 17-60.

27. Strossmayer, J. J. 1882. Okružnica br. 1 o okružnicama pravoslavnih vladika, karlovačkog i zadarskog (korizmena okružnica). *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* X/3, Đakovo, str. 17-58.
28. Strossmayer, J. J. 1887. Okružnica br. 1115 – jubilejska svečanost Lava XIII. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* XV/22, Đakovo, str. 229-238.
29. Strossmayer, J. J. 1898. Okružnica br. 129 o proslavi blagdana sv. Ćirila i Metoda. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* XXVI/10, Đakovo, str. 99-101.
30. Strossmayer, J. J. 1892. Okružnica br. 1470 u povodu biskupskoga jubileja pape Lava XIII. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* XX/22, Đakovo, str. 215-218.
31. Strossmayer, J. J. 1881. Okružnica br. 334 o jubilarnoj godini. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* IX/7, Đakovo, str. 71-87.
32. Strossmayer, J. J. 1881. Okružnica br. 457 u povodu sveslavenskog hodočašća. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* IX/9, Đakovo, str. 99-101 i u: *Katolički list* XXXII/20, Zagreb, str. 159.
33. Strossmayer, J. J. 1888. Okružnica br. 474 – hodočašće u Rim u povodu pedesete obljetnice svećeništva Lava XIII *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* XVI/10, Đakovo, str. 117-145.
34. Strossmayer, J. J. 1882. Okružnica br. 558 – uspomena na sveslavensko hodočašće. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* X/11, Đakovo, str. 188.
35. Strossmayer, J. J. 1881. Okružnica br. 772 po povratku s rimskog hodočašća. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* IX/16, Đakovo, str. 155-158.
36. Strossmayer, J. J. 1882. Okružnica o svetkovini sv. Ćirila i Metoda. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* X/11, Đakovo, str. 115.
37. Strossmayer, J. J. 1882. Razmatranja biskupa J. J. Strossmayera u korizmenoj okružnici (I): Kako se nam vladikam i svećenikom u obće pristoji pisati, kad svetčanim načinom sveto zvanje naše obavljamo i puk naš podučavamo; na pose pako: kako se pristoji, da se mi vladike i svećenici jedni prema drugima u javnom životu ponašamo?. *Katolički list* XXXIII/8, Zagreb, str. 69-71 i br. 10, str. 78-79.
38. Strossmayer, J. J. 1882. Razmatranja biskupa J. J. Strossmayera u korizmenoj okružnici (II): Čime će pravoslavni vladike pred Bogom i narodom opravdati one navale na crkvu katoličku i na moju osobu, kojimi njihove okružnice obiluju? Koji je to smrtni grieh, koji ja lanjskom svojom okružnicom počinih, da sam sve one anateme, kojimi se vladike na mene nabacuju, zaslužio?. *Katolički list* XXXIII/14, Zagreb, str. 110-112; br. 15, str. 117-119; br. 16, str. 127; br. 17, str. 133-134.
39. Strossmayer, J. J. 1882. Razmatranja biskupa J. J. Strossmayera u korizmenoj okružnici (III): Kako vladike crkvu svoju shvaćaju; kako crkve razlučuju, i u čemu prava razlika med crkvama postoji *Katolički list* XXXIII/18, Zagreb, str. 141-142; br. 19, str. 150-151; br. 20, str. 159; br. 21, str. 166-167; br. 24, str. 190-191; br. 25, str. 199-200; br. 26, str. 207; br. 27, str. 215-216; br. 28, str. 224; br. 29, str. 229-231.
40. Strossmayer, J. J. 1893. Staroslavenski misal. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* XXI/18, Đakovo, str. 182.
41. Strossmayer, J. J. 1897. Svetkovina sv. Cyrila i Methoda. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* XXV/13, Đakovo, str. 126.
42. Strossmayer, J. J. 1885. Život i djelovanje sv. Metoda dr. Josipa Riegera. *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske* XIII/19, Đakovo, str. 181.
43. Šuljak, Andrija. 2008. Biskup Josip Juraj Strossmayer i ćirilometodsko-glagoljska baština. U: *Lik i djelo Josipa Jurja Strossmayera*. Osijek: Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa, str. 245-266.

Summary

Milica Lukić

THE STROSSMAYER RESTORATION PROJECT OF THE SAINTS CYRIL AND METHODIUS HERITAGE

Josip Juraj Strossmayer (1815-1905), the bishop of Đakovo and Syrmia, a politician and a benefactor marked a new period in struggle for establishment of heritage of the Saints Cyril and Methodius in the entire Croatian national area, particularly in his domicile diocese. Strossmayer's success in supporting the Saints Cyril and Methodius heritage problem area reflected in his circular letters addressed to those dealing exclusively with this area of interest and those in which the Saints Cyril and Methodius content is mentioned just in passing (invariable places referring to the following: the St. Apostles life and work interpretation, encouraging unity of the Churches and Slavic nations, restoration of the Old-Church-Slavic language in liturgy and its expansion to the entire Southslav area), as well as in rich correspondence with a number of contemporaries in particular with Franjo Rački (their correspondence having commenced in 1860 and ended in 1894 when Rački died, comprises more than thousand letters accesible to scientific public in publications by the historian Ferdo Šišić in the early 20 century; his correspondence with the Vrhbosna Diocese archbishop Josip Stadler (their correspondence from 1881 till 1902 did not include the Saints Cyril and Methodius issues as much as his correspondence with Rački, but it is compelling for its volume; his correspondence with the archbishop of Split Marko Kalogjera, Viennese nuncio Serafin Vannutelli, Dragutin Antun Parčić, Montenegro duke Nikola I Petrović Njegoš and his chancellor Jovan Sundečić and others.

Key words: Josip Juraj Strossmayer, the Saints Cyril and Methodius heritage, the Saints Cyril and Methodius circular letter, correspondence, Franjo Rački, Josip Stadler, Antun Parčić, Pope Leo XIII, encyclical Grande Munus, Panslavic pilgrimage